

Критике и прикази Review & Critique Comptes rendus

Snaga analitičko-etnografskog dokaza

Knjiga dr Mladene Prelić (*N)i ovde (n)i tamo: Etnički identitet Srba u Mađarskoj na kraju XX veka* (Etnografski institut SANU, Beograd 2008, 408 str.) predstavlja prerađenu verziju njene doktorske disertacije *Etnički identitet: Srbi u Budimpešti i okolini*, odbranjene 2004. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu i rezultat je autorkinog dugogodišnjeg bavljenja pitanjima etničkog identiteta i etničkih manjina, posebno na primeru srpske etničke manjine u Mađarskoj. Knjiga je izdata od strane Etnografskog instituta SANU i nagrađena je prestižnom nagradom "Dušan Bandić", kao najbolje delo iz oblasti etnologije i antropologije, objavljeno u 2008. godini.

Problemi u vezi sa "identitetom" (etničkim, nacionalnim, evropskim) u Evropi su se naročito iskomplikovali nakon čuvene 1989. godine, a sa sve većim pomeranjem i mobilnošću pojedinaca i grupa širom planete, svest o "kulturnoj" različitosti u nacionalnim državama i o tome da se granice nacionalnih država ne poklapaju sa "kulturom" i srodnim identifikacionim referencama postaje sve jasnija. Etnički identitet i niz pitanja i zahteva koje tzv. etničke i/ili nacionalne manjine postavljaju pred savremenu pravnu i političku teoriju i praksu, zauzeli su važno mesto i u korpusu antropoloških teorija, a knjiga Mladene Prelić jedan je od pokazatelja da je to pitanje veoma aktuelno i u domaćoj etnologiji i antropologiji.

Knjiga o kojoj je ovde reč predstavlja iscrpnu monografsku studiju, zasnovanu na rezultatima terenskog istraživanja koje je Prelić sprovedla od 1995. do 1997. godine u Mađarskoj. Oslanjajući se povremeno na kvantitativne metode pri klasifikovanju terenske građe, autorka istovremeno sprovodi temeljnu kvalitativnu analizu, upotpunjenu teorijskom, društveno-istorijskom i pravno-političkom kontekstualizacijom.

Jedan od osnovnih ciljeva Prelić u ovoj knjizi jeste pružanje odgovora na pitanja "prirode i načina funkcionisanja etničkih fenomena", kao i prikazivanje problema konceptualizacije, simbolizacije i strategija održavanja etničkog identiteta nacionalne manjine (na primeru Srba u Mađarskoj). Fokusirajući se u svom istraživanju na grupnu simbolizaciju, kao i na "etnografiju pojedinačnog", Prelić će zasigurno zadovoljiti svakoga koga zanimaju odgovori na navedena pitanja, kao i one koje zanimaju istorijske, pravne i političke okolnosti u kojima je proučavani fenomen (etnicitet srpske nacionalne/etničke manjine u Mađarskoj) nastao i razvijao se. Ipak, sadržaj između korica ove knjige može biti zanimljiv i koristan i iz brojnih drugih čitalačkih pobuda i perspektiva.

U uvodnom poglavlju knjige, posvećenom teorijsko-metodološkom pozicioniranju studije, Prelić nastoji da se "izbori" sa konceptualnim teškoćama koje predstavljaju deo nasleđa sada već duge (često veoma nekonzistentne) tradicije antropološkog bavljenja pitanjima etničkog

identiteta/etniciteta, osvrćući se, naravno, i na šire teorijske okvire ove problematike. Pored toga što teži ka postavljanju jasnih teorijskih, predmetnih, metodoloških i pojmovnih referenci, Prelić u ovom delu studije nudi i veoma obuhvatan i celovit pregled opštih antropoloških teorija o identitetu, koji u tom smislu može biti veoma koristan metodološko-teorijski udžbenički tekst.

Ova studija u celini predstavlja izuzetan primer naučnog dela. Sadrži ono što možemo nazvati "klasičnim terenskim istraživanjem", jasne teorijsko-metodološke postavke, pregledan uvid u istoriju antropoloških teorija povezanih sa proučavanom materijom, nudi uvid u celinu socijalnog (u nekim slučajevima i individualnog) života srpskih nacionalnih manjina u Mađarskoj, kako u savremenim uslovima, tako i u istorijskoj perspektivi, i prateći jedinstvenu analitičku liniju, zaključena je razmatranjem otvorenim za dalju kontekstualizaciju i problematizaciju.

Pored toga što je pregledno i sistematično, i zbog toga veoma opširno informativno štivo, ova studija je i veoma aplikativna, posebno sa stanovišta opšte društvene teorije o etničkom identitetu i etničkim manjinama. Može se reći da je faktičnost ovde stavljena u funkciju stvaranja utiska protivrečnosti i ambivalentnosti koja prati proces imaginacije, izražavanja i održavanja etničkog identiteta (to objašnjava i način na koji je knjiga naslovljena).

U antropologiji je, nakon postkolonijalne, feminističke, posmoderne kritike, gotovo jednoglasno prihvaćeno stanovište da kultura predstavlja društveno-istorijski konstrukt, da je nacija zamišljena zajednica, da su identiteti promenljivi, dinamični, i hibridizovani. Ovo stanovište, ipak, ne podrazumeva da je uloga etničkog identiteta u savremenom svetu izgubila važnost; štaviše, *ideja* o kulturnoj

i etničkoj određenosti postaje čak više istaknuta nego ranije. I sama studija Mladene Prelić to potvrđuje. Ipak, ona potvrđuje i nešto drugo. Ona na svojevrsan način doprinosi standardnoj antropološkoj interpretaciji problema etničkog identiteta/etniciteta. Pristupajući ključnim pojmovima u radu po uzoru na Frederika Barta (ali uzimajući u obzir i Liča, Mermana, Vebera), autorka u velikoj meri analitičkim primerima potvrđuje neka od ključnih polazišta standardne antropološke teorije o identitetu, pokazujući da su kriterijumi etničke pripadnosti arbitrarni i subjektivni, da grupni identitet predstavlja nestalnu kategoriju, da je najčešće nametnut putem društvene, kulturne, verske, obrazovne socijalizacije i da predstavlja svojevrsnu konstrukciju koju individualna interpretacija čini veoma protivrečnom.

Šta onda treba da mislimo o praktikanju i daljem održavanju svesti o grupnom identitetu etničkih grupa? Da li treba da podržavamo nastojanja grupa, koje na etničkoj, kulturnoj, verskoj, rodnoj osnovi zahtevaju poseban pravni i politički status i tretman? Kako ovu obuhvatnu studiju možemo upotrebiti u kontekstu debata o multikulturalizmu i liberalizmu? Odgovore na ovakva i slična pitanja, ipak, nećete pronaći na stranicama ove knjige, a nedostatak vrednosnog stava je logična posledica autorkinog nastojanja da pruži što objektivniji, naučniji, i svakako politički veoma nepretenciozan naučni prikaz proučavanog fenomena.

Uzimajući u obzir sve aspekte ove studije, od srca je možemo preporučiti svima onima koji se na bilo koji način zanimaju za pitanja etničkog identiteta i etničkih grupa/manjina; takođe, ovo je veoma korisna studija za one koji se bave proučavanjem dijasporne, ali i veoma korisno interdisciplinarno štivo, jer predstavlja primer jedne kompletne etnograf-

ske i antropološke monografije, koja snagom analitičkog dokaza elegantno razuverava i najtvrdokornije esencijaliste.

Ivana Gačanović

Ka konstituisanju domaće antropologije potrošnje

Erdei, Ildiko. 2008. **Antropologija potrošnje**. Beograd: Biblioteka XX vek, 400 str, ISBN 978-86-7562-073-0

U izdanju Biblioteke XX vek nedavno se pojavila knjiga Ildiko Erdei koja predstavlja prvi pokušaj da se domaćoj naučnoj javnosti predstave ključne teorijske koncepcije iz oblasti antropologije potrošnje. Potrošnja kao istraživačka tema nije nepoznanica u domaćim društvenim naukama. Istraživači poput Dobrile Bratić, Mirosłave Malešević, Ivana Kovačevića (etnologija i antropologija), Vesne Pešić, Ivane Spasić (sociologija) ili Milana Ristovića (istorija) problematizovali su različite fenomene poput razmetljive potrošnje, potrošačkog životnog stila, statusnog društvenog diferenciranja ili dinamičnog razvoja reklamiranja. Značaj knjige Ildiko Erdei leži najpre u činjenici da nam ona predstavlja ideje i rezultate istraživanja četiri teoretičara potrošnje Meri Daglas, Pjera Burdijea, Deniela Milera i Ardžuna Apaduraja čija dela iz ove naučne oblasti nisu do sada prevedena na naš jezik. Osim toga, kroz priču o statusu istraživanja potrošnje u antropološkoj nauci, Erdei piše i svojevrsnu istoriju antropologije. Ova knjiga predstavlja značajan izvor nadahnuća za buduće istraživače budući da ih vodi na uzbudljivo putovanje kroz antropološku teoriju o potrošnji i nagoveštava pravce i teme novih istraživačkih poduhvata.

Pored kontekstualnog predgovora i zaključka *Antropologija potrošnje* ima slede-

ća poglavlja: "Antropologija i proučavanje potrošnje", "Predistorija savremenih proučavanja potrošnje", "Savremena antropologija potrošnje – teoretičari strukture", "Savremena antropologija potrošnje – teoretičari procesa" i "Bez jedinstvene teorije".

Autorka inspirativno objašnjava razloge izgnanstva teme potrošnje iz antropologije, njenu aktuelnost u savremenoj antropologiji, te glavne doprinose antropologije analizi potrošnje. U antropologiji se potrošnja javlja najpre kao kritika pojma, što je, kako tvrdi Erdei oslanjajući se na D. Milera, bila glavna konceptualna i teorijska prepreka afirmisanju istraživanja potrošnje u antropologiji. Pošto se oslobodila tradicionalnog balasta discipline – problematizovanja autentičnosti kao suštinske kategorije – antropologija je široko otvorila vrata istraživanjima masovne potrošnje, koja su transformisala disciplinu u celini i nagoveštala njen budući razvoj.

Erdei nam predstavlja osnovne pojmove i sintagme koje opisuju oblast istraživanja (od kojih su svakako najučestalije *potrošačko društvo* i *potrošačka kultura*), te neke od ključnih definicija same potrošnje. Zajedničko ovim raznovrsnim definicijama jeste shvatanje potrošnje kao društvenog procesa u okviru kojeg se konstruišu i predstavljaju pojedinci i društvene grupe, kao i proširenje sadržaja potrošnje na usluge i masovno posredovane imidže.

U knjizi je dat pregled osnovnih faza u razvoju antropologije potrošnje, pri čemu je period od kraja osamdesetih do kraja devedesetih označen kao "zrelo doba" u istraživanju ovog fenomena. Istančane problematizacije potrošnje nastale u ovoj fazi nisu bile rezultat, smatra Erdei, samo redefinisanja osnovnih teorijskih koncepta u antropologiji, već i opšteg kretanja ka postmodernom društvu koje društveni teoretičari redom određuju kao potrošač-